

LÄSPLATTOR/DATORER (OM)FORMAR DITT BARNNS HJÄRNNA

Nyheten att surfplattor används av var tredje treåring i Sverige väckte nyligen stor uppmärksamhet. Flera kommuner, bl a Sollentuna, hade skaffat surfplattor för förskolan.

För ett debattprogram i TV 18 oktober om detta sökte man någon som var skeptisk mot fenomenet. Varför inte någon från waldorfrörelsen? Geseke Lundgren, företrädare för Riksföreningen Waldorfförskolornas Samråd, vågade med mycket kort varsel åta sig uppdraget. En modig insats där hon med imponerande lugn och saklighet framförde sina synpunkter. Som bekant liknar sådana här debattprogram mest ett slags intellektuella pingpongmatcher. Snabba repliker, provokationer för att få fram motsättningar ingår i dramaturgin. På samma sida som Geseke fanns en barnpsykolog, Gunilla Niss, som också var skeptisk mot läsplattorna. Huvudargumentet för henne och många barnpsykologer var att relationsproblem och motoriska färdigheter blivit ett markant inslag hos småbarnen. Detta påverkar också den kognitiva processen längre fram.

Debatten blev intensiv och fortsatte efteråt i olika medier. Ett viktigt resultat var att det bildades ett slags forum för att mer långsiktigt väcka medvetenhet om problemet. Här finns författare, pedagoger och forskare. Geseke Lundgren deltar i detta tillsammans med bl a professor Hugo Lagercrantz.

PÅ VÅG presenterar här en artikel som lite fylligare berör problemet.

GESEKE LUNDGREN OCH BJÖRN SILFVERCREUTZ

Frågan om barn ska ha tillgång till läsplattor/datorer på förskolor, är inte en fråga om att vara "för eller emot" teknikutveckling. Och det är inte heller en generationsfråga. Det är enbart en fråga om *mognad*. Barnets, och kanske i någon mening även vissa ställföreträdande vuxnas.

En del aningslösa politiker och föräldrar tycks dessvärre tro att man kan hoppa över det där tråkiga med konsekvensanalyser. Det är väl bara

att köra. Trial and error! I en värld av "Plug and Play" behövs ju inte ens instruktionsbok.

Eller handlar det om image? Den vuxnes egna behov av identitetsförstärkning. Se på mig... jag är modern. Gillar nya prylar. Lite som Rehborgskaraktären i humorserien Solsidan.

Ny teknik är nödvändig och viktig. Många gånger förstår vi nyttan, men kanske inte

Foto: Matilda Andersson Ljungkvist

alltid hur det fungerar. Givet att den tycks skänka fördelar, kan vi ju alltid testa. Inget fel med det. Men med ett viktigt undantag: Vi ska inte experimentera med barn!

Barn experimenterar man inte med. De lämpar sig inte för *”trial and error”*. De är värnlösa och sårbara. Här ska *alltid* försiktighetsprincipen råda. Man gör ingenting förrän man helt och fullt förstått vad konsekvenserna kan bli.

Av det skälet bedrivs omfattande forskning kring barns tillväxt och mognad. Ett fokuserat område är hjärnans utveckling, från embryonalt stadium fram till vuxen ålder.

Speciellt är man intresserad av att förstå den kognitiva inlärningsprocessen, dvs hur vi bäst tillägnar oss förståndsmässiga och intellektuella kompetenser och vad som kan hämma den processen på kort och lång sikt. Forskningen är internationell och tvärvetenskaplig och skärskådar hjärnans olika utvecklingsstadier ur fysiologisk, medicinsk, sociologisk och psykologisk aspekt. Vi behöver förstå *när, hur och på vilket sätt* kunskaper bör förmedlas (input) så det står i samklang med hjärnans utveckling/mognad. Man brukar tala om fönster som öppnas (hög mottaglighet) för att sedan succesivt stängas. Timingen är således av central betydelse.

Ingen kan begära att unga föräldrar ska ha egen kunskap om alla dessa områden. Men man bör dock kunna begära att de lyssnar och tar till sig av den kunskap som faktiskt finns. Det är att visa gott omdöme och att man är en mogen och ansvarskännande förälder som månar om sitt barns bästa.

Vad säger då vetenskapen? Låt oss börja med att försöka förklara *vad* som stimulerar hjärnan till att utvecklas.

Harry Martinson uttryckte *”att sitta i en fåtölj och se andras liv utspelas på film, är för de livsfega”*. Han menade att vi behöver själva spela med i livets teater, inte vara passiva åskådare. Just den insikten är speciellt viktig då det gäller utvecklingen i de tidiga barnåren. Det är då vi formas till att bli hela och kompletta människor. Det är då vi skall förvärva ett sunt socialt och kommunikativt förhållnings-sätt. Först då barnet lagt en gedigen grund av egna äkta upplevelser och erfarenheter, kan det tolka och förstå de artificiella substituten (läs läsplatlor) för den verkliga världen. Den här tågordningen är utomordentligt viktig. Omvänd ordning kan allvarligt hämma barnets kognitiva och sociala utveckling.

Läsplatlor, datorspel, animeringar m m gestaltar förenklingar, ofta förljugna, ibland råa och överdrivna bilder av verkligheten. Ett litet oskuldsfullt barn kan inte förhålla sig till den här artificiella världen. Hon saknar referenser. Och ju mer tid som ägnas åt låtsasvärlden, ju mer går barnet miste om den viktiga stimulansen den reala världen skänker för den egna mognaden.

I den reala världen tränas den unga individen att tolka miner, ansiktsuttryck, kroppsspråk, tonfall som är viktiga för tolkning i interaktionen med levande människor. Att muntligen svara och uttrycka egna önskemål, missnöjen, funderingar, frågor etc. tränar den kommunikativa förmågan. Språket och det sociala samspellet utvecklas. Vidare tränas individen i att

hantera känslor som glädje, rädsla, ilska, kärlek, tillhörighet osv. i den personliga interaktionen med andra barn och vuxna, enskilt eller i grupp. Grundläggande sociala färdigheter som att samarbeta, hjälpa varandra, turas om, dela med sig, få och ta beröm m m tränas under lek och samvaro. Social och kommunikativ färdighet är en av de viktigaste kompetenserna att förvärva under barnets tidiga levnadsår.

Den spännande världen finns där ute att upptäcka. Det är där vi ska börja. En ko på en läsplatta *är* ingen ko. Det är en platt bild av något som skall föreställa en ko. De barn som fått träffa en ko i verkligheten, vet något som övriga barn inte vet. För dessa lyckliga barn blir bilden levande. De kan associera bilden på läsplattan till det förunderliga mötet med detta gigantiska djur. Att på andra sidan stacket, få höra den frusta och känna den varma pusten av dess stora mjuka näsborrar mot sitt ansikte när de stora ögonen försöker *”titta”* på barnet.

Vad händer i hjärnan: Luktsinne, känsel, hörsel, syn – alla sinnen är på helspänn. Allt programmeras och lagras i minnesbanken. Hjärnan tolkar, registrerar och rustar oss för livets kommande möten med andra kor. I verkligheten eller på läsplatta.

Lek och rörelse är viktigt för en sund fysisk och mental utveckling under tidiga barnår. Att klättra i träd, springa, hoppa och skutta i vår fantastiska natur skänker en unik möjlighet att utmana och öva sina fysiska färdigheter. Leken stimulerar fantasin samtidigt som den sociala interaktionen och kommunikationen tränas. Kroppen utvecklas nu snabbt för att kunna möta de fysiologiska krav som skall göra oss till intelligenta, starka och livsdugliga individer. Den fysiska konstitution som grundas under dessa år, skall bära och tjäna oss under resten av våra liv.

Läkare, psykologer och beteendevetare betonar betydelsen av den motoriska utveck-

lingen och mognaden som en förutsättning för att senare kunna ta till sig kunskaper och ta del av läroprocesser på ett adekvat sätt. Den fysiska övningen tränar motorik, balans, muskler och blodförsörjning till lungor och vitala organ.

Detta gäller inte minst hjärnan. Hjärnan, som utgör ca 2 % av kroppsvikten, förbrukar ca 20 % av syret och runt 15-25 % av all energi! Av detta inses lätt, hur viktigt det blir att tidigt etablera ett väldimensionerat hjärt/kärldsystem för distributionen av näring till denna "hungrande" hjärna. Och det är först då det finns förutsättningar för en snabb vidareutveckling av hjärnfunktionerna.

Musik, rytm och dans ger hormonell påverkan som gör oss lätta och glada i sinnet. Vi får en positiv stimulans som hjärnan välvilligt registrerar och memorerar. Rytterna har hjälpt ett helt folk i Latinamerika att klara även de svåraste förhållanden. En kulturell företeelse vi har mycket att lära av.

Att bygga med klossar, måla, skapa egna alster stimulerar kreativitet, finmotorik och associationsförmåga. Ett fyrverkeri av egna aktiviteter och upplevelser skapar just den mångsidighet som behövs för att utveckla nyfikenhet och skaparglädje, men också att lära sig koncentration, tålamod och träning i misslyckanden. Det finns inga genvägar. Hjärnan är komplex och behöver komplex träning.

Barn som får otillräcklig fysisk träning, hjärnstimulans och kommunikativ träning under dessa tidiga år, kan riskera att senare i skolåldern få ett socialt handikapp jämfört med andra barn. De kan hamna i utanförskap med svårigheter att hantera och förstå den många gånger sublimes gruppdynamiken som råder bland sina klasskamrater. Svårigheter med att rätt tolka de sociala koderna. De upplever stress över att inte passa in. Att inte bli accepterade. De tystnar och drar sig undan. Ensamma och sårbara söker de tröst i cy-

bervärldens anonymitet. Här kan man "vara någon" utan att behöva några reala vänner.

Problemet är inte läsplattan i sig. Tekniken finns och liksom datorer och TV-apparater utgör de ett naturligt och välkommet inslag i våra hem. Frågeställningen är istället helt relaterat till *hur* de används då det gäller våra barn. Att under överseende av en vuxen bekanta sig med tekniken redan i de unga åren, är naturligtvis helt i sin ordning. För lite äldre barn kan användningen sedan successivt ökas. Blir omfattningen av en art att den riskerar att bli skadlig för barnets utveckling, ska den givetvis begränsas. Det ansvaret kan ingen förälder undandra sig. Men vad är då en rimlig användning?

I USA har barnläkarföreningen skrivit en petition där de rekommenderar "skärmfri tid för barn under tre år". Software-miljardären Bill Gates var en av de första att ansluta sig till detta. Hans generösa stiftelse för humanitära insatser, ger stora summor till forskningen kring barns utveckling och stödjer läkarnas maning till försiktighet med medieanvändning i tidig ålder. Hans egna barn har haft datorförbud upp till åttaårsåldern. Hör och häpna!

Tyskland är bland de världsledande nationerna inom hjärnforskning med fokus på barn. Professor Manfred Spitzer samt professor Gerald Hüther uttrycker sina farhågor kring tillvänjning genom snabba belöningssystem i hjärnan. Detta område stimuleras av skärmaktiviteter, vilket skänker momentan tillfredsställelse. Den kan liknas vid den snabba kick som utlöses vid intag av sockerhaltiga och centralstimulerande näringsämnen såsom godis eller kaffe. Detta leder lätt in i en fysisk passivitet. Belöning är inte längre utlöst av framgången efter en ansträngning, utan framkallas genom händelser på en skärm efter några knapptryckningar. Varför exponera sig för motgångar och aktivera sina viljekrafter

till fysisk eller intellektuell ansträngning, när samma effekt kan åstadkommas så enkelt? Man vet ännu inte säkert hur det kommer sig att belöningssystemet aktiveras så till synes irrationellt. Däremot vet man att det är mycket lätt att komma in i ett beroende.

Dessutom visar det sig att frontallobens aktivitet avtrubbas under skärmanvändning. Det egna kontrollsystemet för både tidsuppfattning och omdömesförmåga sätts ur spel. Detta kan vara skadligt ur flera aspekter. Barnet "fastnar" framför skärmen. Tid och rum försvinner obemärkt. Genom att bli mediets fånge, går viktig tid förlorad som borde ha ägnats åt helt andra aktiviteter. Livets praktiska övningar, tränar exempelvis centrala hjärnsystemet i bedömningar och avväganden som påskyndar den intellektuella utvecklingen. Vi lär oss ta ställning och fatta beslut.

Som förälder har du förhoppningsvis uppsikt över vad ditt barn ägnar sig åt. Den upphör dock all den stund du överlämnar ditt barn i barnomsorgens händer, privat eller kommunal. Här måste vi som föräldrar kunna lita på att barnom-

Foto: Matilda Andersson Ljungkvist

sorgen förmedlar en stimulerande miljö som rustar barnen för en optimal mognadsutveckling. Hos några aktörer har nu emellertid ett illavarslande påbud förkunnats. Läsplattor till alla!

Skärmnyttjandet blir därmed okontrollerat. Föräldrar har att acceptera, vare sig de vill eller inte. Vissa barn med stressade föräldrar, riskerar t o m att få leva med plattvårdens låtsasvärld under större delen av sin vakna tid; på förskola – och i hemmet – som artificiell barnvakt! Då skadliga effekter kan bli resultat av överanvändning genom undanträngning av viktig kongenital och social träning i tidiga år, finns all anledning till oro. Allt fler föräldrar rapporterar att deras tonårsbarn drar sig undan från världen. Instängda på sina rum framlever de sina liv med sin dator i en tillvaro helt utan kamrater.

Vad händer då med våra barn då de redan från födseln undanhålls mycket av livet i en verklig värld? Hur blir de rustade för framtiden?

I mänsklighetens historia har detta aldrig tidigare varit fallet. Våra fysiska och mentala gåvor är just resultat av träning och återträning i en real värld.

Som ansvarskännande föräldrar och pedagoger bör vi ta avstånd från läsplattor i den tidiga barnomsorgen. De må vara bekvämt för underbemannade förskolor med nya trendiga leksaker, men det är inte personalens bekvämlighet det handlar om.

Och det finns fler orosmoln. Medieföretagens allt mer offensiva marknadsföring kring ”pedagogiska medieverktyg” för de riktigt små, är mycket illavarslande.

Av dessa skäl bör det skyndsamt inrättas ett organ som genomför noggranna konsekvensanalyser av nya innovativa läromedel och medier innan de introduceras i stor skala på förskolor och skolor. Institutionen bör ha som uppgift att utarbeta rekommendationer för användningen och för vilken åldersgrupp de kan vara lämpliga. Institutionen bör vidare vara sammansatt av kompetenta barnläkare, psykologer, pedagoger och föräldrarrepresentanter som verkligen

kan sin sak. Detta borde stå högt upp på politikernas agenda.

FN:s Barnkonvention verkar för barnens rätt i samhället. Direktiven är essentiella med bl a krav på just konsekvensanalyser. Barn har ingen egen röst. Det har inte heller djur. Men regler för djurs hantering är snart mer rigorösa än regelverket för barnomsorgen här i Sverige. Det är hög tid att våra politiker lever upp till de rättigheter som våra allra minsta medborgare har till en trygg och säker uppväxt.

Vi riktar därför en allvarlig uppmaning till våra folkvalda beslutsfattare att se över om dagens oroande utveckling verkligen är förenlig med deras och deras väljares intentioner. Sverige ligger långt fram då det gäller datoranvändning, men långt efter andra länder då det gäller direktiv för skärmanvändning för barn i tidiga åldrar. Det här måste snabbt rättas till. Vi kan inte fortsätta ha ett system där barn cyniskt utsätts för vuxenvärldens *trial and error* på förskolorna. Det är svårt att förstå hur vi med skattemedel så lättvindigt riskerar en sund utveckling hos hela den spirande generation vi nu ser på väg in i livet.

Geseke Lundgren (waldorfpedagog)
Björn Silfvercreutz (förälder och forskare inom ämnet medicinsk teknik)

MIDGÅRD
TRÄLESAKER
internetbutik för waldorf

BILAR* SPEL* PUSSEL* KLOSSAR
BÅTAR* KULBANOR* SIDENTYGER
VYKORT* LEKSKÄRMAR* ÄNGLAR
JULKRUBBOR* TRÄDJUR* RIDDARBORG

WWW.MIDGARD.SE